

Рудик В.А.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення Чернігівського національного технологічного університету

ЕТАПИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

В умовах глобалізації, розповсюдження міжнародної стандартизації у формуванні національної політики, особливу роль і значимість набирають питання міжнародно-правового впливу на право соціального забезпечення.

Зародження міжнародного регулювання соціального забезпечення лежало в площині міжнародно-правового регулювання відносин праці, ідею якого висловлювали ще на початку ХІХ ст. Початком активізації універсальної міжнародно-правової регламентації соціальних прав стає діяльність МОП, створеної в 1919 році як структурний підрозділ Ліги Націй.

Головним завданням МОП визнано досягнення соціальної справедливості шляхом захисту трудових та соціальних прав. Значне місце в діяльності організації займають проблеми соціального захисту, соціального страхування і соціального забезпечення. Ключовим способом діяльності МОП є правотворчість, результатом якої є прийняття декларацій, конвенцій та рекомендацій.

МОП прийняла більше 30 конвенцій та рекомендацій в галузі соціального забезпечення. Умовно ці акти можна поділити на декілька груп. Першу групу складають конвенції та рекомендації із загальних положень та принципів соціального політики та забезпечення. В рамках цих документів, по-перше, визначено ті сфери суспільного життя, в яких повинні докладатись зусилля щодо сприяння соціальному прогресу (охорона здоров'я, житлове будівництво, освіта, добробут дітей, соціальне забезпечення та ін.), а також пріоритет соціального захисту населення по відношенню до інших сфер; по-друге, визначено форми та види соціального забезпечення, умови їх надання та коло соціальних ризиків, за яких особа набуває право на соціальне забезпечення та закріплено принципи реалізації прав в галузі соціального забезпечення (принцип рівноправності, принцип збереження прав в галузі соціального забезпечення).

Другу групу складають конвенції та рекомендації щодо окремих видів соціального забезпечення. Третю групу складають конвенції та рекомендації щодо соціального забезпечення окремих категорій осіб. Уявляється, що в цілому за допомогою конвенцій та рекомендацій, МОП заклала основи соціальної стандартизації на міжнародному рівні.

Україною станом на 2013 рік ратифіковано всього 69 конвенцій, з них нині діє 61, бо деякі документи з часом були денонсовані. Між тим Україна досі не ратифікувала основні конвенції в сфері соціального захисту. Однією з причин цього є характер соціально-забезпечувальних відносин, які повинні бути не просто гарантовані державою, але і забезпечуватись в обсязі гідного рівня життя. Однак, варто відзначити, що при формуванні та реформуванні соціальної політики Україна враховує основні принципи та положення конвенцій та рекомендацій МОП в галузі соціального забезпечення.

Початок другого етапу розвитку міжнародно-правового регулювання соціально-економічних прав людини, формування міжнародних стандартів соціального забезпечення та захисту пов'язаний з роботою ООН та її структурних підрозділів. Головним внеском ООН в міжнародно-правове регулювання соціального забезпечення є визначення каталогу основних прав людини, які повинні забезпечуватися законодавством будь-якої країни. Прийнята у 1948 році Загальна декларація прав людини закріпила комплекс основних невід'ємних та невідчужуваних соціальних прав людини.

Не зважаючи на те, що Загальна декларація була (і залишається) декларацією і не накладала будь-яких зобов'язань на держави, її значення у справі визнання прав людини у кожній конкретній державі досить важливе. Вона вперше сформулювала певні соціальні еталони — соціальні стандарти у сфері прав людини, стала своєрідним взірцем поняття такого соціального явища, як "права людини". Цей документ став основою для всієї системи міжнародних актів з прав людини, в тому числі Декларацій про права окремих категорій осіб, які потребують особливого соціального захисту, Пактів і Конвенцій ООН.

Стандарти права людини на соціальний захист закріплені у Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права прийнятому Генеральною Асамблеєю ООН на XXI сесії у 1966 р., ратифікований УРСР 19 жовтня 1973р. У статті 9 Пакту міститься зобов'язання держав, які беруть участь у цьому Пакті, визнавати право кожної людини на соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування. Ст. 10 Пакту закріплює стандарти соціального захисту сім'ї, дітей та матерів. Ст. 11 Пакту передбачає, що держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язалися визнавати право кожного на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї. Ст. 12 Пакту передбачає право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я. Для забезпечення повного здійснення цього права держави зобов'язуються створити умови, які б забезпечували всім медичну допомогу і медичний догляд у разі хвороби. Таким чином, пакт встановлює обов'язок держави

щодо соціального захисту як кожної людини, так і окремих уразливих категорій осіб — дітей, підлітків, жінок-матерів, працівників із сімейними обов'язками тощо.

Роль ООН у формуванні міжнародних стандартів в сфері соціального забезпеченні прослідковується і у деяких інших актах. Зокрема, Конвенція ООН про права інвалідів прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН 13 грудня 2006 року та і набула законної сили 3 травня 2008 року спрямована на захист і заохочення прав інвалідів, ліквідацію дискримінації щодо них, забезпечення їх права на роботу, медичне обслуговування, освіту і повну участь у житті суспільства. Ст. 28 Конвенції, що називається „Достатній життєвий рівень та соціальний захист” закріплює: „Держави-учасниці визнають право інвалідів на достатній життєвий рівень для них самих та їхніх сімей, що включає достатнє харчування, одяг та житло, і на безперервне поліпшення умов життя й уживають належних заходів для забезпечення та заохочення реалізації цього права без дискримінації за ознакою інвалідності. Держави-учасниці визнають право інвалідів на соціальний захист і на користування цим правом без дискримінації за ознакою інвалідності й уживають належних заходів для забезпечення та заохочення реалізації цього права”.

Конвенція про права дитини, прийнято Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 року у ст. 26 встановлює, що держави-учасниці визнають за кожною дитиною право користуватися благами соціального забезпечення, включаючи соціальне страхування, і вживають необхідних заходів щодо досягнення повного здійснення цього права згідно з їх національним законодавством. Ці блага в міру необхідності надаються з урахуванням наявних ресурсів і можливостей дитини та осіб, які несуть відповідальність за утримання дитини, а також будь-яких міркувань, пов'язаних з одержанням благ дитиною чи від її імені. Стаття 27 закріплює зобов'язання держави-учасниці визнавати право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини.

Формування ще одного комплексу міжнародних актів в галузі соціального забезпечення пов'язано з діяльністю регіональних утворень за участю України. Варто відмітити, що існування твердих гарантій державного соціального захисту для громадян країн, що входять в Європейський Союз, пропонує європейське право. Соціальне право ЄС досягло кращих результатів, ніж право окремих країн в сфері соціального захисту. Більше того, діючи тут система соціального забезпечення, основи якої були закладені ще в першій половині ХХ ст., зараз є найбільш розвинутою в світі. Рада

Європи прийняла більше 150 актів з питань прав людини, в тому числі й тих, що містять соціальні стандарти. Основні стандарти захисту прав людини закріплені в Конвенції захисту прав та основоположних свобод людини (1952 р.), стандарти в соціальній сфері закріплені в Європейській соціальній хартії (переглянутій) (Страсбург, 3 травня 1996 року), Європейському кодексі соціального забезпечення (Рим, 6 листопада 1990 року), Хартії Європейського співтовариства про основні соціальні права трудящих (1989 р.), Хартії основних прав Європейського Союзу (Ніцца, 7 грудня 2000 року). Характерними для України, в аспекті міжнародно-правового регулювання відносин в сфері соціального захисту, є акти, прийняті в рамках СНД. Міжнародні акти СНД в сфері соціального забезпечення можна поділити на декілька груп: - концептуальні акти, які закріплюють основи та напрямки соціальної політики країн учасниць СНД; - акти, що встановлюють єдині стандарти соціального забезпечення та організаційно-правові форми соціального забезпечення. Ці акти спрямовані на забезпечення уніфікації національного законодавства держав-учасниць СНД; - угоди, що стосуються соціального забезпечення окремих категорій громадян.

Значна кількість міжнародних стандартів соціального забезпечення закріплена у багатосторонніх угодах за участю України. Україна уклала низку двосторонніх договорів про співробітництво в галузі соціального забезпечення з країнами Євросоюзу (Латвією, Естонією, Литвою, Словаччиною, Чехією, Болгарією, Королівством Іспанія, Португальською Республікою), країнами-членами СНД (Азербайджаном, Білорусією, Молдовою, Грузією) та іншими.

Узагальнюючи зміст проаналізованих та інших актів, тенденції розвитку правотворчої діяльності в галузі соціального забезпечення можна стверджувати, що в ХХІ столітті міжнародне співтовариство вступило з міжнародним кодексом соціального захисту¹. Загальними зусиллями створено звід міжнародних соціальних стандартів - нормативної субстанції міжнародного права соціального забезпечення.

Рудик, В.А. Етапи розвитку міжнародно-правового регулювання соціального забезпечення [Текст] / В.А. Рудик // Актуальні проблеми юридичної науки на шляху сучасної розбудови держави і суспільства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 5-7 червня 2014 р. / Ред.кол.: В.С. Венедіктов, А.М. Куліш, М.М. Бурбика; За ред.: В.С. Венедіктова, А.М. Куліша. - Суми : СумДУ, 2014. - С. 313-317.